

13.00.00
13.00.01
13.00.02
13.00.03
13.00.04
13.00.05

13.00.06
13.00.07
13.00.08
13.00.09
07.00.00
19.00.00

01.00.00
02.00.00
03.00.00
09.00.00
10.00.00
11.00.00

№5/2025

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogik, psixometodologik va tabiiy fanlarga
ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 580 sahifa,
14-may, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Qirg'izboyev Abdug'afvor Karimjonovich – Tarix fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Umarova H.O' – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'icha falsafa doktori (PhD)
Panjyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti, G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti Toshkent temir yo'l muhandislari instituti.

EDITOR-IN-CHIEF:

Qirg'izboyev Abdug'affor Karimjonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Umarova H.O'. – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Woogyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali Oliy attestatsiya komissiyasining 26-08-2024 yildagi №11-05-4381/01-Kengash tavsiyasiga ko’ra, pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning tadqiqot ishlari yuzasidan dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

Asos: OAK Pedagogik texnologiyalar va psixologik tadqiqotlar bo’yicha ekspert kengashi tavsiyasi (29-10-2024-y.; №10); OAK Tartib-qoida komissiyasi qarori (30-10-2024-y., №10/24); OAK Rayosatining qarori (31-10-2024-y., №363/5).

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.06.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan №C-5669245
reyestr raqami tartibi bo’yicha
ro’yxatdan o’tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310

MUNDARIJA

Nutq o'qitirish mashg'ulotlarida maqol va rivoyatlardan foydalanish texnologiyasi	12
Azimova Nodira Xikmatovna	
Matematikada o'tkaziladigan sinfdan tashqari viktorina, matematik ertalik va matematik musobaqalarni tashkil etish.....	15
Azizova Dilnoz Yo'ldashevna	
Adabiy ta'limda fanlararo integratsiyani rivojlantirishda didaktik o'yinlarning o'rni	19
Hasanova Bahora Isa qizi	
Boshlang'ich sinf ona tili darsliklaridagi kognitiv-pragmatik mashqlar turlari va mazmuni.....	22
Jahonova Nargiza Yunus qizi	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kimyo fanidan uyga vazifalarni tashkil etishda QUIZ testlardan foydalanish	28
Jamolova Nodirabegim Jobir qizi	
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etishning dolzarbligi	32
Mazgarova Durdona Shuxrat qizi, Mirzakamolova Komola Xojiakbar qizi	
Understanding and Using Articles in English: A Practical Approach.....	35
Mustafeyeva Nigina Shuhrat kizi	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari.....	40
Nosirova Dilfuza	
Ona tili va o'qish savodxonligi fanining boshlang'ich ta'limdagi o'rni va ahamiyati	45
Otamurodova Mahfirat Husan qizi	
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasidagi qaror va qonunlari asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishga zamonaviy yondashuv	49
Imamova Nilufar Zabiyyulla qizi, Po'latova Mahfuza To'liqin qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarining kasbiy etikasi va madaniy salohiyatini shakllantirish omillari...52	
Qodirova Fotima Rashidovna	
Boshlang'ich ta'limda tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda xorijiy tajribalarining qiyosiy tahlili55	
Shokirova Madinabonu Shomurod qizi	
Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishda mental arifmetikaning o'rni.....59	
Sulaymonova Nigora Olimjon qizi	
Boshlang'ich ta'limda ta'lim samaradorligini oshirishda xorijiy tajribalardan foydalanish mexanizmlari (Singapur ta'lim tizimi misolida).....63	
Taniqulova O'g'lioy Fahriddin qizi	
SWOT texnologiyasi asosida talabalarning tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish modeli.....66	
Abdusalomova Saidabonu Ziyovuddin qizi	
Механизмы формирования характера трудолюбия в младшем школьном возрасте	69
Зияев Амаль Толибович	
Современные методы обучения иностранному языку в начальных классах	72
Косимова Шахризода Бахромжон кизи, Рузметова Хилола Абдушариповна	
Ислам в духовных исканиях Льва Толстого: уважение великого писателя к религии и пророку	75
Мамасодикова Махзуна Жалол кизи	
Проблемы и особенности перевода с узбекского языка на русский: анализ ошибок и пути решения	78
Холмуродова Дилдора Хусниддиновна	
Развитие русского языка в современном мире	80
Чернова Татьяна Алексеевна, Темиров Руслан Расул угли, Хасанов Сайхунбек Килич угли	
Ona tili ta'limida muqobil javobli testlardan foydalanishning afzalliklari.....83	
Komilova Lola Nasilloevna	
Maxsus pedagogikani o'qitishda klinik, tarixiy, psixologik, didaktik materiallarni integrativ o'qitish metodlari	91
Djavlanova Nodira Xamza qizi	

Professional ta'lim muassasalari o'quvchilarining loyihalash kompetentligini shakllantirish	94
<i>Xidirova Dildora Zayniddinovna</i>	
Formation of Cultural Tolerance in Preschool Children Through Foreign Language Learning Using Digital Educational Resources	98
<i>Dadakhanova Mohlaroyim Muratvayevna</i>	
Ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash va qo'llab-quvvatlashning samarali usullarini o'rganish	106
<i>Ataullayev Fazliddin Fahriddin o'g'li</i>	
O'quv jarayonida sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning ta'limiy aspektlari tahlili	110
<i>Zubayda Barnoyeva</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida funksional savodxonlikni shakllantirishning nazariy va metodik manbalari.....	116
<i>Mirxalilova Nargiza Akbarovna, Usmanova Mashkura Mirzoroximovna, Xunarova Lobar Akbaraliyevna</i>	
Butun dunyoda nogiron bolalarga nisbatan munosabat: stereotiplar va ularni yengish	120
<i>Axmadova Shahloxon Voxid qizi</i>	
Ijtimoiy va pedagogik riabilitatsiyon deviant xulqi bo'lgan o'smirlar.....	124
<i>Abduvaliyeva Mashhura Abduvohid qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida mehnat munosabatlarini tartibga solishda sog'lom ish muhitini yaratish.....	127
<i>Qosimova Shaxnoza Nuriddinovna</i>	
Maktab o'quvchilarida chet tili bo'yicha strategik kompetensiyani shakllantirish: psixologiyistik asoslar	131
<i>Akmalxonova Nodira</i>	
Chet tillarini o'zlashtirishning psixologiyistik asoslari: A. A. Leontyev qarashlarining tahlili	137
<i>B. O. Toshboyeva</i>	
O'quvchilarni tabiiy-ilmiy savodxonligini shakllantirish asosida tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning xususiyatlari mazmuni	143
<i>Ro'zimatov Jamshid Alisher o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinf "tarbiya" darslarida o'quvchilarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan mavzularning mazmun-mohiyati	148
<i>Xoliqulova Moxichehra Nodir qizi</i>	
Развитие деонтологической компетентности будущих учителей предмета "воспитания"	152
<i>Бахобов Анвар Абдусаттор угли</i>	
Obrazli tafakkur – boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stiruvchi vosita	155
<i>Turg'unova Xumora Xusniddin qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda janriy xususiyatlariga ko'ra ifodali o'qish ko'nikmasining yo'nalishlari	158
<i>Tirkasheva Xumora Nurali qizi</i>	
Sharof Boshbekovning "Temir xotin" dramasida dramatik diskursning semantik va sintaktik qurilishi	162
<i>Mavlanova Xafiza Gulmurodovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning teleko'rsatuvlar vositasida nutq madaniyatini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	166
<i>Abduvosiyeva Mahmuda Xamidullo qizi</i>	
"O'z-o'zini rivojlantirish", "amaliyot" hamda "pedagogik amaliyot" tushunchalarining ijtimoiy-falsafiy, pedagogik talqini	169
<i>Adasheva Matluba</i>	
Kursantlarda muzokaraga kirishish ko'nikmalarini shakllantirishda nizoli vaziyatlar strategiyalarining psixologik o'rni	173
<i>Azamjonova Oyniso Qahramon qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari boshqaruvi jarayonida rahbar kompetensiyalarini rivojlantirishning zamonaviy metodik yondashuvlari.....	178
<i>Berdiyeva Dilafruz Shuxratovna</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'quv-tarbiya jarayonida mashq daftarining o'rni va ahamiyati	182
<i>Bo'ronova Maftuna Valijon qizi</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishning nazariy asoslari	186
<i>Burxanov Bahodir Baxtiyorxodjaevich</i>	
Yoshlar orasida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik asoslari	191
<i>Darvishxojayev Xasan Abdulxakimovich</i>	
Boshlang'ich sinf tabiiy fanlar darslarida virtual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari	195
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i>	

Ingliz tilida talaffuzni o'rgatishda samarali zamonaviy kompyuter dasturlari	198
Ernazarova Shahnoza Ergash qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyaning ahamiyati va ma'naviyatga ta'siri	202
Fayziyeva Dilfuza Tohir qizi	
The Importance of Modern Technologies For Improving Speech Skills of Primary Students.....	206
I. A. Komolova	
Bo'lajak pedagoglarning ta'lim jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishining o'ziga xos imkoniyatlari.....	209
Inadullayeva Sevara Qahramonovna	
O'quvchilarning jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiruvchi metodlar	212
Jumanova Shaxnoza Baxromjanovna	
Ulug'bek Hamdamning "Isyon va itoat" romanida obrazlar hayotiga konfliktning ta'siri.....	215
Karimova Mahliyoixon Mahkamjon qizi	
Sharq mutafakkirlari qarashlarida harbiy xizmatchilarda psixik o'zini o'zi boshqarish muammolarining metodologik tahlili	219
Kiyomxujaeva Madina Rustambek qizi	
Xorijiy tillarni o'qitishda milliy va xalqaro tajribalarni solishtirish	224
Jumaboyeva Malika, Eshpolatova Nozima, Ne'matova Shahzoda, Razzakova Nodira	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida markazlar faoliyatini rivojlantirishda tarbiyachining nutqiy madaniyati	227
Nazarova Zulayxo Turabovna, Oyidinova Baxriniso Burxon qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni faoliyatlar orqali ma'naviy-ma'rifiy qiyofasini shakllantirishda tarbiyachining vazifalari	231
Niyozova Maftuna Normaxmat qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarni raqamli ta'lim muhitida "Smart-Learning" texnologiyalarini samarali qo'llashga tayyorlash metodikasi (umumiy pedagogika misolida)	234
Nurullayeva Ugulxon Ergashboyevna	
O'qish savodxonligini rivojlantirishning zamonaviy didaktik yondashuvlari	237
Oripova Dilnozaxon Abduvosi qizi, Azimova Ziyoda Ergashevna	
Adabiy ta'limda o'quvchilarning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	241
Qodirova Dilnoza Alisher qizi	
"Yorug'lik dispersiyasi va uni hosil bo'lishi" mavzusini eksperimental yo'l bilan tushuntirish metodikasi.....	245
Rashidova Vazira Baxodir qizi	
Oliy ta'lim muassasalari talabalarini akademik mobillik asosida o'qitish tizimini takomillashtirish muammolari va ularning yechimlari	248
Ruziyeva Shoxida Fatilloevna	
Literature is A Reflection of the Soul and Culture of Humanity.....	254
Sayidova Sayyora Yorikulovna	
Linguistic Devices in Detective Terminology of "The Purloined Letter" by Edgar Allan Poe	257
Shokirova Markhabo	
Maktab direktorlarining psixologik bilimlarini rivojlantirishning ahamiyati va yo'nalishlari.....	260
Talabayev Utkirjon Rosuljonovich	
Bo'lajak harbiy xizmatchilarda empatiya orqali kasbiy moslashuvchanlikni oshirishning ijtimoiy-psixologik asoslari	263
Toshmatov Rustamjon Muydinjon o'g'li	
Tanqidiy tafakkurni shakllantirishning pedagogik va psixologik nazariyasi bo'yicha xorijiy va mahalliy tadqiqotlar tahlili	266
Xudoyorova Gavhar Baxtiyor qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash mazmuni va amaliy ahamiyati	271
Yakubova Zilola Zikirovna	
Zulfiya she'riyatida vafodor ayol timsoli	274
Yusupova Muqaddam Mahmutjonovna	
Yangi davr – yangi dars: ta'limdagi zamonaviy metodlar.....	278
Jumoniyo'zov Nurbek Xudoyorovich	
Взаимное сотрудничество Республики Узбекистан и Республики Азербайджан в формировании современной системы международных отношений	280
Исломов Абдулазиз Латиф угли	

Qo'l mehnati orqali talabalarda mas'uliyat va intizom tuyg'usini rivojlantirish.....	284
<i>Abdullajonova Dildoraxon Rustamjonovna</i>	
Innovatsion ta'lim muhiti sharoitida o'qituvchining akmeologik pozitsiyasini shakllantirish	288
<i>Aralova Dilafruz Dushaboy qizi</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida fanlararo aloqadorlikning ahamiyati.....	292
<i>Madraximov Shuxratjon Shukurovich, Madraximova Maxfuza Axmedovna</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida adabiyot fanini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar integratsiyasi	295
<i>Madraximova Maxfuza Axmedovna, Madraximov Shuxratjon Shukurovich</i>	
Yosh o'qituvchilar va ongsostining ta'limdagi ahamiyati	299
<i>Mutabar Kasimkhodjayeva</i>	
A Stylistic Comparison of Ethical and Moral Proverbs in English and Uzbek.....	303
<i>Parvina Mukhtashamova</i>	
Talabalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda podkast texnologiyalaridan foydalanish	306
<i>Yuldashev Abdurauf Ro'zmatjonovich</i>	
Informatika o'qitishda grafik organayzerlardan foydalanish.....	308
<i>Zohidova Mahfuza Habibovna</i>	
Характеристика деловой переписки на русском языке	311
<i>Бобоназаров Хуршид Ишпулатович</i>	
Vatanparvarlik hissini yoshlarda takomillashtirish masalasining mahalliy psixologlar tomonidan talqini	315
<i>Kulaxmetov Abdusattor Baxriddinovich</i>	
Методика преподавания фразеологизмов в старших классах	319
<i>Мамадаминова Жамила Турабоевна</i>	
Особенности учебного кластера как среды для развития речевых навыков	323
<i>Мамаджанова Карина Абдукаримовна</i>	
Maktabgacha ta'limda hr boshqaruvi: rivojlangan mamlakatlar tajribasi va O'zbekiston sharoitida tatbiq etish yo'llari.....	327
<i>Alovdinova Iroda Botir qizi</i>	
"Kognitiv faollik" tushunchasi va uning pedagogik-psixologik aspektlari	330
<i>Ismoilova Nozimaxon</i>	
The Significance of Media Competence in Enhancing Speaking Skills Among B2 and C1 Level Learners	335
<i>Vazira Bafayeva Muxiddinovna</i>	
Zamonaviy ta'lim jarayonida 21-asr ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	338
<i>Raximdinova Gulbodom Ibrohimjon qizi</i>	
Kasbiy refleksiya asosida bo'lajak o'qituvchilarning transversal kompetensiyalarini rivojlantirishda maxsus va interfaol metodlardan foydalanish	344
<i>Askarova Barchinoy Abdurahimovna</i>	
Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining grafik kompetentligini transformatsion yondashuv asosida rivojlantirishning samarali shakllari va interfaol metodlardan foydalanish	347
<i>Butayeva Gulmira Boxodirjonovna</i>	
Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarni tutingan oilalarga moslashtirishning pedagogik mexanizmlari	350
<i>D. Q. Rahimova</i>	
Emotsional intellektni rivojlantirishda zamonaviy ta'lim metodlarining o'rni.....	353
<i>Jamalova Kamola Shahobiddinovna</i>	
Tadqiqot samaradorligini pasaytiruvchi metodik xatolarni korrektsiya qilish usullari	358
<i>Mamasidiqova Odina Islomjon qizi</i>	
Ona tilini o'rgatishda didaktik material tanlash metodikasi	362
<i>Mamatova Gulshan Amankulovna</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida to'rt blokli model (tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot va hamkorlik) ning qo'llanilishi	365
<i>Mirzoyeva Maftuna Husnitdinovna</i>	
Spekulyativ dizayn metodi asosida talabalarda kelajak ssenariylarini yaratish texnologiyasi	368
<i>Nishonov Nodir Alimjanovich</i>	
Filologiya yo'nalishi talabalari ta'lim jarayonida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda hamkorlik pedagogikasining ahamiyati.....	372
<i>Nishonova Aziza Mirzaxmadovna</i>	

6–7 yoshli bolalarning kognitiv ko'nikmalarini raqamli ta'lim vositalari asosida shakllantirish metodikasini takomillashtirish	375
Nuritdinova Shaxnoza Kamoliddin qizi	
Ona tili darslarida o'quvchilarda sintaktik tushunchalarni shakllantirishning innovatsion metodikasini takomillashtirish	377
O'rozboyeva Dilnoza Alimboy qizi	
O'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslari	380
Oromova Laylo Ilhomovna	
Bo'lajak informatika o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini dasturlash tillari orqali rivojlantirish yo'llari ..	384
Raxmatov Mirzo Mukimovich	
Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlashda dizaynerlik qobiliyatlarini takomillashtirishda mahorat darslari (master klass)ni tashkil qilish	389
Satvoldiyeva Malaxatxon A'zamjanovna	
Shaxs kasbiy taraqqiyoti va amaliy faoliyat rivojlanishining omillari	394
Toshmurodov Muxriddin Suvon o'g'li	
Bo'lajak jismoniy madaniyat o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish mexanizmlari	398
Yuldasheva Nargiza Egamberdiyevna	
Talabalarda kasbiy yozma nutq kompetensiyasini takomillashtirish metodikasi	401
Alimov Farhod Sharabidinovich	
Boshlang'ich ta'limda buyuk allomlarimiz merosini integratsiya asosida o'qitish usullari	405
Mamatkarimova Sevara Alim qizi	
Bo'lajak biologiya o'qituvchilari inklyuziv kompetentligini rivojlantirish ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida	410
Raximov Atanazar Karimovich, Yuldashova Iroda Dilshodovna	
15-16 yoshli voleybolchilardan iborat nazorat va tajriba guruhlarida sakrash chidamkorligining pedagogik tajriba davridagi rivojlanish ko'rsatkichlarini shakllanish dinamikasi	413
Sulaymonov Jaxongir Solijonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyalarni rivojlantirishning metod va vositalari	417
Xudoyberdiyeva Sayyora Abdumumin qizi, Buzrukov. T. O.	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirishda o'qitishning tashkiliy-pedagogik shartlari	421
Rahmonova Zulayho Abdumalikovna, Buzrukov T. O.	
Pedagogik oliy ta'lim talablarida kasbiy pedagogik imijni rivojlantirishning ijtimoiy pedagogik zaruriyati	425
Mo'ydinova Shoxsanam Doniyorbek qizi	
The Role of English as a Tool for Cultural Diplomacy in Post-Soviet Uzbekistan	428
Fariza Umarova Yorqin kizi, Iroda Roziqova Alsharifiddin kizi	
Ijodiy tafakkur shakllanishida lug'atlarning o'rni va ahamiyati	434
Tursunova Ozoda Faxriddinovna	
Malakali bokschi larni texnik-taktik tayyorlashda bosqichma-bosqich yondashuv	437
Meliqo'ziyev Mavlonjon Ro'zmatjon o'g'li, Meliyo'ziyev Bektemirjon Ro'zmatjon o'g'li	
Possibilities of Physical Education Means in the Formation of Volitional Qualities in Schoolchildren	443
Z. Nazarov	
Bo'lajak pedagoglarning ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish ijtimoiy pedagogik zarurat sifatida	447
Abdullayeva Nasiba Abdusolomovna	
Rus tili darslarida kommunikativ yondashuvlar	451
Adilova Soliyaxon	
Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlardan foydalanish	455
Atayeva Baxrinisa Abduvaxidovna	
Talabalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishni boshqarish asosida ta'lim xizmatlarini takomillashtirish	458
Abdullayeva Aziza	
Tabiiy fanlarni o'rganishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish uchun interfaol usullar va zamonaviy texnologiyalar	461
Dehqonboyev Muhammad To'liqin o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ta'lim mazmunini loyihalashga tayyorgarligining pedagogik psixologik xususiyatlari	465
Haydarqulova Mahliyo Zafarovna	

Zamonaviy yondashuv asosida talabalarda ekologik ta'lim-tarbiya berishning samarali yo'llari	469
Sh.S.Shodmonova, Hotamov Tolibjon Narzulloyevich	
Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilari nutqini o'stirishda xalq og'zaki ijodidan foydalanish metodikasini takomillashtirish.....	472
Imomova Muazzam Rafiqjon qizi	
Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning natijalarini baholash.....	476
Ismatova Ozoda Parda qizi	
Bolalar ijtimoiylashuvining psixologik masalalari	482
Jo'Imurodov Oybek Asliddin o'g'li	
Ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishda didaktik vositalarning o'rni	485
Karimova Nilufar Raimjonovna	
Nogironligi bo'lgan shaxslar bilan ijtimoiy ish olib borishda muammo va yechimlar.....	488
Komilova Mohiniso Jobir qizi	
Kimyo o'qituvchisi kasbiy kompetentligini aniqlashning ustuvor pedagogik vazifalari	491
Mamajonov Shuhratjon Asqarovich, Odilxo'jazoda Nigoraxon Baxtiyorxo'ja qizi	
Ma'naviy taraqqiyot sharq allomalar merosida	495
Mirsagatova Nargiza Sayfullayevna	
Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktablari va o'qitish metodikasi	499
Muxtorqulova Rushona Zohidjon qizi, Salomova Ra'no Vassiyevna	
Raqamli ta'lim resurslaridan foydalanishning o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga ta'siri.....	505
Lapasova Zebiniso Xidirovna	
Fransuz tili mashg'ulotlarida madaniyatlararo muloqotga o'rgatishning kommunikativ texnologiyalari	509
Muzaffarova Nodira Mardonovna	
O'quvchilarni ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini shakllantirish omillari	514
Norbo'tayev Farhod Maxsidin o'g'li	
O'qituvchining kasbiy kompetentligi orqali o'quvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish.....	518
Rajabova Xurshida Hakimovna	
Harbiy xizmatchilarning oilasini harbiy muhitga moslashuvining ijtimoiy-psixologik omillari.....	521
Rejamatova Iroda Ikramshikovna	
Refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish metodik muammo sifatida	526
Raxmonova Iroda Samijonovna	
Umumiy o'rta ta'lim maktablari direktorlarining boshqaruv faoliyatida ijtimoiy muhitni rivojlantirishning amaldagi holati (menejerlik o'quv kurslari misolida)	530
Saidqulov Sodiqjon Botirovich	
Umumta'lim maktab o'quvchilarining ijtimoiy-siyosiy kompetensiyasini shakllantirish: nazariy yondashuv va ilmiy asoslar.....	533
Samatova Iroda Azamjon qizi	
Beyond Accountability: A Growth-Oriented Teacher Appraisal System for Professional Development.....	537
Sardorbek Rislikboyev	
Milliy qadriyatlar – millat ko'zgusi	542
Sulaymonova Tanzila Zoir qizi	
Tarbiya jarayoni mazmuni va mohiyati.....	545
Sultonov Ismoiljon Qodirjon o'g'li	
Nutqni rivojlantirishda interfaol pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati va shart-sharoitlari.....	548
Tursunova Kamola Ulug'bek qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotining milliy imidjini rivojlantirish va boshqarish texnologiyalari	552
Valiyeva Hamida	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktab ta'limiga kompleks tayyorlash mazmuni.....	556
Xolboyeva Gulnora Ulashovna	
10-12 yoshli stol tennischilarni jismoniy tayyorgarligini yordamchi mashqlar majmuasini qo'llash orqali rivojlantirish.....	559
Yaqubova Zulayxo Alisherovna	
Gumanitar fanlarda milliy folklordan foydalanishning ahamiyati.....	564
Abduxakimova Maxfuza Abduraxmonova	
Классификация сказок и их характерные черты	568
Мусурманова Азиза Камиловна	

Необходимость развития коммуникативных компетенций у студентов медицинского ВУЗА.....	572
Шукурова Нодира Тиллаевна, Фуркатова Сабрина Фармоновна	
Oila va maktab hamkorligi asosida o'smir yoshidagi o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish masalalari	576
Evatov Saminjon Sobirovich	

ABDUQODIR SHAKURIYNING YANGI USUL MAKTABLARI VA O'QITISH METODIKASI

Muxtorqulova Rushona Zohidjon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
4-bosqich talabasi

Salomova Ra'no Vassiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti dekani, Pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abduqodir Shakuriyning yangi usul maktablari va o'qitish metodikasi bo'yicha tadqiqoti XX asr boshlarida Turkistonda amalga oshirilgan ta'lim islohotlarini va Abduqodir Shakuriyning pedagogik qarashlarini tahlil qiladi. Maqolada Shakuriyning o'qitish usullari, darsliklari va ta'limga bo'lgan yondashuvi o'rganilib, uning zamonaviy pedagogika uchun ahamiyati ko'rsatib beriladi. Jadidlarning asosiy maqsadi maorifni, maktab va madrasalarni, ularda o'qitish usullarini tubdan isloh qilish, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirish, millatni ma'nan uyg'otish edi. Ular o'zbek xalqining boy madaniy merosiga tayanib, umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan yangi ta'lim tizimini yaratishga harakat qildilar.

Kalit so'zlar: Abduqodir Shakuriy, yangi usul maktablari, jadidchilik, pedagogika, o'qitish metodikasi, ta'lim islohotlari, Turkiston.

Abstract: This article analyzes the educational reforms implemented in Turkestan at the beginning of the 20th century and Abdukadir Shakuri's pedagogical views. The article studies Shakuri's teaching methods, textbooks, and approach to education, and shows their significance for modern pedagogy. The main goal of the Jadids was to radically reform education, schools, and madrasahs, and their teaching methods, to change the education system, and to spiritually awaken the nation. They sought to create a new education system based on universal values, relying on the rich cultural heritage of the Uzbek people.

Key words: Abdukadir Shakuriy, new method schools, Jadidism, pedagogy, teaching methodology, educational reforms, Turkestan.

Аннотация: В статье анализируются образовательные реформы, проведённые в Туркестане в начале XX века, педагогические взгляды Абдукадыра Шакури, исследуются новометодные школы и методика преподавания Абдукадыра Шакури. В статье изучаются методы обучения, учебники и подходы Шакури к образованию, а также показывается их значение для современной педагогики. Главной целью джадидов было радикальное реформирование образования, школ и медресе, а также методов обучения в них, изменение системы образования и духовное пробуждение нации. Они стремились создать новую систему образования, основанную на общечеловеческих ценностях, опираясь на богатое культурное наследие узбекского народа.

Ключевые слова: Абдукадыр Шакурий, новометодные школы, джадидизм, педагогика, методика преподавания, образовательные реформы, Туркестан.

KIRISH

Abduqodir Shakuriy – XX asr boshlarida Turkistonda jadidchilik harakatining yorqin namoyandasi va o'z davrining yetuk pedagogi hisoblanadi. Uning faoliyati asosan ta'lim tizimini isloh qilishga, zamonaviy bilimlarni tarqatishga va millatni ma'rifatparvarlik yo'liga undashga qaratilgan edi. Shakuriyning pedagogik islohotlari o'z davrining ijtimoiy-madaniy sharoitlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'sha davr uchun inqilobiy ahamiyatga ega edi.

Jadidlar, birinchi navbatda, maorifni, maktab va madrasalarni, ularda o'qitish usullarini tubdan isloh qilish, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirish, millatni ma'nan uyg'otish uchun kurash olib bordilar. Ular o'zbek xalqining ming yildan ortiq taraqqiyot tarixiga ega bo'lgan tafakkur gulshanidan bahra oldilar, umuminsoniy qadriyatlarga asoslandilar. Shu bilan birga, turk dunyosi xalqlarining ma'naviy rahbari Abduqodir Shakuriyning o'qish-o'qitish, maktab va madrasa islohoti haqidagi fikrlari ta'sirida bo'ldilar. Jadidchilik harakatining mohiyatiga e'tibor bilan qaralsa, u ma'rifatparvarlik emas, balki ma'rifatchilik edi. "Ma'rifatchilik" iborasiga iste'dodli olim Sh. Rizaev alohida urg'u berib, uni atroflicha tahlildan o'tkazgan. Darhaqiqat, ma'rifatparvarlar asosan ma'rifat homiy-lari tarzida, "tashqaridan" turib, ya'ni xalqning iste'dodli farzandlarini qo'llab-quvvatlash orqali va o'z asarlari

yordamida bilvosita faoliyat ko'rsatgan bo'lsalar, ma'rifatchilar bir paytning o'zida ham homiylar, ham ma'rifatning qora mehnatkashlari edi. Nazariy yo'nalish bilan amaliyotning ana shunday chambarchas bog'liq holda olib borilishi jadid ma'rifatchilari uchun Yevropa ma'rifatparvarlari asrlar mobaynida bosib o'tgan yo'lni bir necha o'n yil ichida "kesib o'tish" imkonini yaratdi. Bu fidoyilik evaziga bunyodga keldi. [3]

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Samarqandda birinchi "usuli jadid" maktabini ochgan, jadid pedagogikasining yirik namoyandasi Abduqodir Shakuriydir. Ushbu jadidning pedagogik faoliyatiga doir tadqiqotlar va izlanishlar deyarli olib borilmaganligi sababli, u haqidagi adabiyotlar mavzuni o'rganish jarayonida kam uchraydi. Mahmudxo'ja Behbudiy o'z "Vasiyatnoma"sida uni, tengdosh bo'lishiga qaramay, o'ziga juda yaqin olib, o'g'lonlari qatorida Vadud Mahmud bilan birga tilga oladi. Abduqodir Shakuriy o'z zamondoshlaridan farqli ravishda o'ziga xos muallimlik tug'ma qobiliyatiga ega inson edi. Vadud Mahmudning "Turk shoiri Ajziy" [3], "Maorifimiz" [4], Tursunqul (Rahim Hoshim)ning "25 yillik pedagog" [13] maqolalarida olim haqidagi dastlabki ma'lumotlar berilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada Abduqodir Shakuriyning "Rahnamon savod" ("Savod chiqarish rahbariyati"), "Alifbe ta'limi", "Jome' ul-hikoyat" ("Hikoyalar to'plami") kitoblari, "Zubdat ul-ash'or" to'plami hamda "usuli qadim" o'qitish usuli haqida ma'lumotlar berilgan bo'lib, ish davomida ilmiylik, ketma-ketlik, analiz-sintez, grafik organayzer metodlaridan foydalanildi.

Jadidchilik harakatining mohiyatiga e'tibor bilan qaralsa, u ma'rifatparvarlik emas, balki ma'rifatchilik edi. "Ma'rifatchilik" iborasiga iste'dodli olim Sh. Rizaev alohida urg'u berib, uni atroflicha tahlildan o'tkazgan. Darhaqiqat, ma'rifatparvarlar asosan ma'rifat homiylari tarzida, "tashqaridan" turib, ya'ni xalqning iste'dodli farzandlarini qo'llab-quvvatlash orqali va o'z asarlari yordamida bilvosita faoliyat ko'rsatgan bo'lsalar, ma'rifatchilar bir paytning o'zida ham homiylar, ham ma'rifatning qora mehnatkashlari edi. Nazariy yo'nalish bilan amaliyotning ana shunday chambarchas bog'liq holda olib borilishi jadid ma'rifatchilari uchun Yevropa ma'rifatparvarlari asrlar mobaynida bosib o'tgan yo'lni bir necha o'n yil ichida "kesib o'tish" imkonini yaratdi. Bu fidoyilik evaziga bunyodga keldi. [3]

TAHLIL VA NATIJALAR

Jadidlar xalqning fikrlash darajasini oshirish ularni mustaqillikka yetaklaydi, deb o'ylashardi. Bu esa, albatta, yangi usuldagi maktablarni ochish orqali amalga oshirilardi. Lekin podsho hukumati bunday usuldagi maktablar faoliyatiga tazyiq o'tkazardilar. Har qanday ta'qib va tazyiqlarga, mutaassib ulamolarning dashnomlariga, bo'htonlariga qaramay, jadid maktablari xalq e'tiborini qozona oldi. Ayniqsa, musulmon qardoshlarning bu boradagi hamjihatliklari va hamkorliklari general-gubernatorlik siyosatdonlari va mafkurachilari faoliyatini yanada kuchaytirdi. 1909-yilda Nikolay Ostroumov "Turkestanskije vedomosti" gazetasida maqola e'lon qiladi. Unda muallif quyidagilarni yozadi: "Rus ma'muriyatining yerliklar eski maktablariga nisbatan qo'llagan mensimaslik, nazar-pisand qilmaslik siyosati o'lkadagi hukmronligimizning dastlabki o'n yilligida o'zini oqlagan bo'lishi mumkin. Ammo keyingi uch o'n yillikda bu siyosat o'zini oqlamaganini hech narsa bilan yashirib bo'lmaydi. Mana, chindan ham pushaymon bo'ladigan voqea sodir bo'ldi. Biz o'lkada... katta qiyinchiliklar bilan bir necha rus-tuzem maktabi ochganimizda, boshqalar tashqaridan (Qrimdan) katta g'ayrat bilan o'lkaga maorifi uchun boshqa bayroq ostida mustaqil faoliyat olib bordi. Bu yangi usul maktablari ma'muriyatning hech qanday ruxsatisiz ochila boshladi va ajablanarli, yo'l qo'yib bo'lmaydigan tomoni shundaki, hozir ham bunday holat oblast, uезд ma'muriyatlari, hatto hukumat maktablar inspeksiyasi nazoratisiz davom etmoqda." [4]

Bunday maktablar dastlabki vaqtlarda hukumat ruxsatisiz ochila boshlagan edi. Keyinchalik ularning ochilishi va butun faoliyati to'liq gubernatorlik nazoratiga o'tdi. Jadid maktablarining faoliyati endi nihoyatda og'ir kecha boshladi. Bir tomondan, mutaassib ulamolar, "usuli qadim" tarafdorlari "usuli jadid" maktablariga qarshi turli-tuman bo'htonlar uyushtirdilar, muallimlarini esa hatto kofirlikda aybladilar. Bu qatorda Abduqodir Shakuriy ham bor edi. Ular xalq bolalarini bunday maktablardan qaytarishga harakat qildilar. Shakuriy o'z xotiralarida tatar pedagogi Abdulkodir Maqsudiy tomonidan tuzilgan "Muallimi", "Muallimi soniy" kabi darsliklardan o'z vaqtida foydalanганиni ko'p bora eslaydi. Chor hukumatining mahalliy amaldorlari bu maktabning ochilishiga rasman qarshi bo'lib, uning o'quv dasturini qattiq nazorat ostiga olishgan. Ular maktabda o'tiladigan diniy darsliklarga to'siq qo'ymas, ammo dunyoviy fanlar o'qitilishidan xavotirda edilar. Shogirdlarining aytishicha, Shakuriy qiyinchilik bilan qo'lga kiritgan yagona globusni faqat maxsus vaqtda sinfga olib kirar, boshqa vaqtlarda uni yashirib qo'yar ekan. [14]

Abduqodir Shakuriy maktabining o'ziga xos xususiyatlari: Shakuriy maktabida tojik va o'zbek bolalari birga o'qitilar edi. Bu yerda tojik tili asosiy til hisoblanar, bolaning savodi chiqqach, o'zbek va tojik tillarida yozilgan

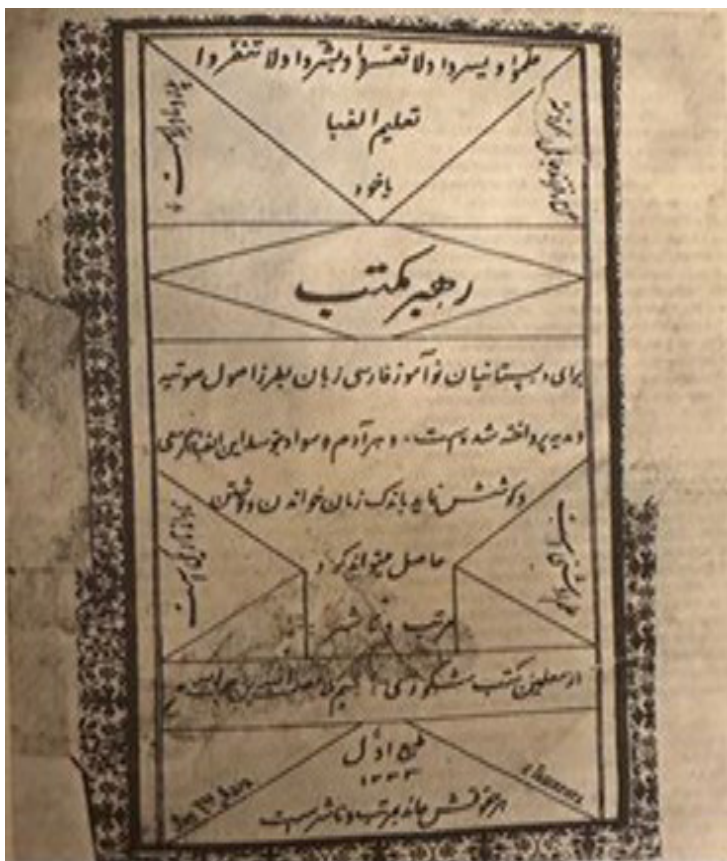
kitoblar o'qitilar edi. Shu bilan birga, o'quvchilarni ozarbayjon va tatar adabiyoti namunalari bilan tanishtirish maqsadida shu tillarda yozilgan ayrim parchalar ham o'qilardi. Shakuriyning tarjimai holida aytilishicha, bu maktabda to'liq o'quv dasturi mavjud bo'lgan. U vaqtlarda maktablarda Qur'oni Karim o'qitilar va yodlatilar edi. Shuning uchun yangi usuldagi maktablarda ham diniy kitoblar o'qitilar edi. Chunki hech bir ota-ona Qur'on o'qitilmaydigan maktabga farzandini yubormas edi. Shu sabab, "Haftiyak" ham asosiy o'quv kitoblaridan biri hisoblanar edi. Tatar pedagogi Maqsudiy o'z maktabi uchun darsliklar tuzganda, arab tili qoidalari va alifbosini o'rgatishga alohida e'tibor bergan. Shakuriy ham o'z maktabida bunga qat'iy amal qilgan.

O'qitishdagi bu yondashuv savod chiqarishni osonlashtirardi. Shakuriy o'z o'quvchilari uchun har yili bir marta imtihon o'tkazar, unda ota-onalar oldida o'quvchilarning bilimlari namoyish qilinardi. Ota-onalar esa farzandlarining qisqa muddat ichida xat-savod, hisob, geografiya va tibbiyotdan ma'lumotga ega bo'lganidan hayratga tushar edi. Shakuriy maktabining shuhrati keng yoyildi.

Bu holat O'rta Osiyodagi boshqa ma'rifatparvar kishilarning ham e'tiborini tortdi. Jumladan, o'zbek adabiyotining asoschisi, buyuk shoir, dramaturg va pedagog Hamza Hakimzoda Niyoziy Shakuriy ochgan maktab bilan yaqindan tanishgan. U 1909-yilda Shakuriy maktabini ko'rish va imtihonlarida qatnashish uchun Samarqandga keladi. Bu maktabdagi o'qish tartibi va imtihon natijalari Hamzada katta taassurot qoldiradi. Hamza va Shakuriy do'stlashib, yillar davomida yozishib turganlar. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Shakuriy faqat o'qituvchilik faoliyati bilangina cheklanmagan, balki o'z maktabi uchun darsliklar yozib, ularni o'z mablag'i hisobiga nashr ettirgan. U bolalar uchun o'z ona tilida darsliklar yaratish zaruriyatini chuqur tushungan. Axloq, odob va turmush qoidalari haqida dastlabki ma'lumot beruvchi darsliklar tuzishga kirishgan.

Avvalambor, Shakuriy "Rahnamon savod" (Savod chiqarish rahbariyati) nomli alifbe kitobini yaratgan. Bu kitob yaxshi qog'ozda, nasta'liq xatida yozilgan bo'lib, shogirdi Rahim Hoshimning aytishicha, unda so'zlar bo'g'inlarga ajratib ko'rsatilgan, oxirida esa kichik matnlar berilgan.

1913-yilda Shakuriy rahbarligida Samarqandlik pedagog Ismatulla Rahmatullayev tovush-harf usuli asosida yangi alifbe tuzadi. Bu kitob Toshkentda nashr etilib, arab harflarida, tojik tilida yozilgan bo'lib, yillar davomida savod chiqarish bo'yicha eng yaxshi o'quv qo'llanmasi sifatida foydalanilgan. Uning kirish qismida savod chiqarish bo'yicha metodik maslahatlar berilgan. "Alifbe ta'limi" Ismatulla Rahmatullayevning 10-12 yillik mehnati hamda uning ustoz Shakuriyning amaliy tajribasi mahsuli bo'lib, boshlang'ich ta'limning turli metodlarini, tajribalarni va boshqa alifbe kitoblarini o'rganish natijasida yaratilgan. Kitob 46 betdan iborat bo'lib, taxminan 90 dars uchun mo'ljallangan edi.

1-rasm: "Alifbe ta'limi" (Alifbe ta'limi yoxud rahbari maktab) kitobining muqovasi. Toshkent, 1915-yil.

Shakuriy tomonidan 1907-yilda yozilgan ikkinchi kitob – “Jome’ul xikoyat” (“Hikoyalar to’plami”)dir. U qayta tuzatilib, to’ldirilib, 1911-yilda ikkinchi marta nashr qilingan. Kitob boshlang’ich maktabning ikkinchi sinfi uchun xrestomatiyadir. Yetmish betli bu kitobning matni nafis qog’ozda aniq, chiroyli xat bilan yozilgan. Birinchi qismiga tarbiyaviy ahamiyatga molik 48 ta kichik-kichik hikoyalar kiritilgan. Ikkinchi qismida mumtoz yozuvchilarning asarlari va tarjimalaridan olingan 15 ta she’riy parcha berilgan. A. Shakuriy ushbu “Jome’ul xikoyat” o’qish kito-biga Sharq mutafakkirlari Shayx Muslihiddin Sa’diy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiylarning bolalarbop hikoya va she’rlari bilan bir qatorda L. A. Krilov, L. N. Tolstoy kabi rus yozuvchilarining bolalar uchun maxsus yozilgan asarlaridan namunalar kiritgan. Har bir hikoya oxirida, barcha maktab darsliklariga xos – tarbiyaviy ahamiyat kasb etuvchi “qissadan hissa” chiqariladi. Kitobning ta’lim-tarbiyaviy ahamiyati shundan iboratki, undagi o’quv materiallarining barchasi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shakuriy tomonidan tuzilgan va nashr qilingan yana bir kitob – “Zubdat ul ash’or” to’plami bo’lib, unda ko’plab shoirlarning she’rlari berilgan. ^[14]

Kitobdagi yangi usul maktabiga atab yozilgan tojik tilidagi she’rda shunday deyiladi:

Ey muallim, maktabing taraqqiyot topib, sernur bo’lsin,
Yaxshi noming to abad, dunyoda mashhur bo’lsin.
G’ayrat qil, toki biz olimu dono bo’laylik,
Axir, bir savtiya usulining sevguvchilarimiz,
Tarbiyat qil, har kishining xotirini shod qil.
Har fandan bizga o’rgat, biz bahramand bo’lib,
Nodonlikni nari quvaylik.
Garchi nodon kishilar senga tana-haqorat etsalar ham g’am yema.
Albatta, dushmanlar sharmsor bo’lurlar!

O’sha davrdagi xatarchilik va to’sqinliklarga qaramay, xalqning bu sodiq do’sti, ma’rifatparvar pedagog Shakuriy butun kuch-quvvatini yangi usuldagi maktab tashkil qilishga sarf qildi. Katta g’ayrat, zo’r havas bilan “usul” asosida o’qish-o’rgatish tartiblarini o’rgandi, savodga o’rgatishning eng oson va qulay usullarini tanlab oldi. Yangi usul maktablari uchun darslik va qo’llanmalar tuzib, nashr qildirdi. Umuman olganda, A. Shakuriy “usuli jadid” maktablari uchun o’nga yaqin darslik va qo’llanmalar, majmualar yaratdi.

Shakuriy dastlab qizlar uchun ham yangi usuldagi maktab tashkil qilib, unda o’z rahbarligida xotini muallimlik qilardi. Keyinchalik o’g’il bolalar guruhini birlashtirib, dars o’ta boshlaydi. Abduqodir Shakuriy 1917-yil to’ntarishiga qadar o’qituvchilik faoliyati bilan shug’ullandi.

1917-yilda Samarqand shahrining bir guruh ilg’or kishilari A. Shakuriyning pedagogik faoliyatining 15 yilligini nishonladilar.

1921-yilda Samarqand shahridagi 13-maktabga mudir qilib tayinlandi. U bolalarni tarbiyalash va o’qitishga katta g’ayrat bilan kirishdi. Yillar davomida shu maktabning mudiri hamda ona tili va adabiyot o’qituvchisi vazifalarida ishladi. Samarqand maktablariga Shakuriy birinchi bo’lib mehnat va musiqa darslarini kiritdi. U bolalarni qishloq xo’jaligi va bog’dorchilik ishlari bilan tanishtirishdan tashqari, ularga muqovasozlik, duradgorlik va boshqa hunarlarni ham o’rgatardi. Bu mashg’ulotlar uchun alohida soatlar ajratgan edi. 1923-yil boshlarida “Pravda” gazetasi mamlakatimiz bo’yicha eng namunali ilg’or maktablar hamda mohir va tajribali o’qituvchilar uchun tanlov e’lon qildi. 1923-yil 8-iyul kuni gazetada ushbu tanlov natijalari e’lon qilindi. Ana shu o’qituvchilar tarkibida respublikadagi maktab o’qituvchilaridan A. Shakuriy ham bor edi. Boshqa ilg’or o’qituvchilar qatorida uning nomi ham “Pravda” gazetasining qizil doskasiga kiritildi, unga pul mukofoti topshirildi va Shakuriy haqida yaxshi maqola e’lon qilindi. Bundan ko’rinadiki, ma’rifatparvar pedagog Shakuriy yangi usuldagi maktablar tashkil etish, o’qish-o’qitishning yangi tartiblarini joriy etish va o’qituvchilarning katta guruhini tarbiyalab yetishtirishda katta xizmatlar qilgan va gazeta redaksiyasi tomonidan yuqori baholangan.

1925-yilda A. Shakuriyning tashabbusi bilan qishloq aholisi o’z mablag’lari hisobiga to’rt sinfli maktab qurib, ishga tushirdi.

“Usuli jadid” nomini olgan, “usuli savtiya”ga asoslangan maktablar mohiyat e’tibori bilan “rus-tuzem” maktablariga qarshi vujudga keldi. “Usuli jadid” maktablarida milliy ma’naviyati yuksak, millat va Vatan istiqboli uchun jon kuydiruvchi yoshlarni tarbiyalash birinchi o’rinda turgan. Jadid pedagoglarining buyuk xizmatlari shundaki, ular maktablarda ona tilida ta’lim-tarbiya berishga, milliy adabiyot, musulmon dini va ma’naviyati asoslarini o’qitishga hal qiluvchi masala sifatida qaradilar. Chunki ular millatning o’zligini saqlovchi asosiy vosita – ona tili va milliy adabiyot deb bildilar ^[6].

**Shakuriyning islohotlariga
oid asosiy yo'nalishlar
quyidagilarni o'z ichiga oladi:**

1. "Usuli Jadid"ning joriy etilishi: Shakuriyning eng muhim hissasi – eski, an'anaviy "usuli qadim" o'qitish tizimiga qarshi chiqib, "usuli jadid" (yangi usul)ni targ'ib qilganligidir. "Usuli qadim" asosan Qur'on yodlashga va diniy bilimlarni o'rgatishga qaratilgan bo'lib, dunyoviy fanlarga e'tibor berilmas edi. "Usuli jadid" esa zamonaviy fanlarni (matematika, ona tili, tarix, geografiya) o'qitishni, o'qitish usullarini takomillashtirishni va o'quv jarayonini yanada samarali qilishni nazarda tutardi. Shakuriyning "usuli savtiya" (tovush usuli) deb ataluvchi yangi o'qish usuli bolalarning savod o'rganish jarayonini ancha tezlashtirdi va soddalashtirdi.

2. Yangi tipdagi darsliklarning yaratilishi: "Usuli jadid"ning samarali qo'llanilishi uchun Shakuriy o'z davri uchun zamonaviy va bolalarga tushunarli darsliklarni yaratdi. Uning "Jome ul-hikoyat", "Zubdat ul-hikoyat" kabi asarlari qiziqarli hikoyalar, masallar va she'rlar orqali bolalarga milliy qadriyatlar, axloq-odob, vatanparvarlik va mehnatsevarlik g'oyalarini singdirishga xizmat qildi. Uning "Hisob" va "Geografiya" kabi darsliklari esa dunyoviy fanlar bo'yicha zamonaviy bilimlarni taqdim etdi. Ushbu asarlardagi til sodda, tushunarli va bolalarga yoqimli bo'lib, o'quv jarayonini yanada qiziqarli qildi.

3. O'qituvchilarning tayyorlanishi va malakasini oshirish: Shakuriy "usuli jadid"ning muvaffaqiyati o'qituvchilarning malakasiga bog'liqligini anglab yetdi. U o'qituvchilarga yangi metodikaga o'rgatish, darsliklar bilan ishlashni tushuntirish va ularning pedagogik malakasini oshirishga katta ahamiyat berdi. Uning sa'y-harakatlari natijasida ko'plab o'qituvchilar yangi usullardan foydalanishni o'rganib, "usuli jadid" maktablarida ishlashni boshladilar.

4. Ta'lim mazmunining boyitilishi: Shakuriy faqatgina o'qitish metodikasi bilan cheklanib qolmadi. U ta'lim mazmunini boyitishga, unda diniy bilimlardan tashqari, dunyoviy fanlarga ham katta o'rin berishga harakat qildi. Bu yondashuv yosh avlodning dunyoqarashini kengaytirishga va ularni zamonaviy hayotga tayyorlashga qaratilgan edi.

5. Maktablar tarmog'ining kengayishi: Shakuriyning sa'y-harakatlari natijasida Turkistonning turli hududlarida "usuli jadid" maktablari tarmog'i kengaydi. Uning g'oyalari ko'plab ma'rifatparvarlarni ilhomlantirdi va ular ham yangi maktablar ochishga kirishdilar.

2-rasm: Shakuriyning islohotlariga oid asosiy yo'nalishlar

Abduqodir Shakuriy faoliyati kurashlar jarayonida kamol topib borayotgan bir vaqtda Rossiya hukumati Turkiston o'lkasi xalqlaridan mardikor olish haqida farmon e'lon qildi. Mutaassib peshvolar ushbu farmondan foydalanib, Samarqandda faoliyat ko'rsatayotgan jadid pedagoglari va yozuvchilari doirasidan Hoji Muin, Faxriddin Rajiy bilan birgalikda A. Shakuriyni ham mardikorlikka jo'natdilar. U Minsk guberniyasida o'rmonlarda daraxt kesish, xandaq qazish ishlari bilan shug'ullanadi. Fevral inqilobi tufayli 1917-yil may oyida vataniga qaytadi va o'zi sevgan pedagoglik faoliyatini davom ettiradi. Abduqodir Shakuriy Samarqand viloyatida birin-chilar qatorida qiz bolalar uchun ham "usuli jadid" maktabi ochdi, unda xotini Mujsara muallimalik qildi. U o'z maktabiga rus tilini alohida o'quv predmeti sifatida dars jadvaliga kiritdi va bu fandan Saidaxmad Siddiqiy dars berdi. Umuman, Saidaxmad Shakuriy uchun eng yaqin maslakhdash va maslahatchi edi.

XULOSA

Xulosa sifatida aytish mumkinki, XX asr boshlarida yurtimizda faoliyat yuritgan jadid mutafakkirlari xalqimizni ilm-ma'rifatli qilishda katta ishlar amalga oshirdilar. Ular tomonidan ochilgan yangi usul maktablari yoshlarga zamonaviy ilm-fan sirlarini o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etdi. Ammo mustamlakachilik sharoitida bunday ishlarni amalga oshirish oson kechmadi. Turkistonni jaholatda ushlab turishni istagan mustamlaka ma'muriyati va mahalliy mutaassib kuchlar bunday maktablar faoliyatiga qattiq qarshilik ko'rsatdi. Jadid maktablarini tashkil etgan mutafakkirlar turli yo'llar bilan siquvga olindi va faoliyatlariga chek qo'yildi. Shunday bo'lsa-da, ular amalga oshirgan ishlar izsiz ketmadi. Jadidlar tomonidan tashkil etilgan maktablarda savod chiqargan yoshlar orasidan keyinchalik yirik ziyolilar va olimlar yetishib chiqdi.

Shakuriyning pedagogik islohotlari o'z davrining ijtimoiy-siyosiy sharoitlari bilan bog'liq holda ba'zi qiyinchiliklarga duch keldi. An'anaviy ta'lim tizimini himoya qiluvchilar yangi usullarni rad etdilar, ammo Shakuriyning g'ayrati va izchilligi natijasida "usuli jadid" maktablari keng tarqaldi va o'z davri uchun ta'lim tizimida haqiqiy inqilob qildi. Uning islohotlari O'zbekiston ta'lim tizimining rivojlanishiga katta hissa qo'shdi va uning nomi milliy ma'rifatparvarlik tarixida oltin harflar bilan yozilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dolimov, U. Turkistonda jadid maktablari. – T.: Universitet, 2006.
2. Hoshimov, K., Nishonova, S. Pedagogika tarixi. 2-qism. Darslik. – T.: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi, 2005.
3. Hofiz Tanish Buxoriy. Abdullanoma (Sharafnomayi Shohiy). 1-kitob. Fors tilidan tarjima: S. Mirzaev. – T.: Sharq, 1999.
4. Muhammad Ali Baljuvoni. Tarixi nofeiy (Foydali tarix). Tojik tilidan tarjima, so'z boshi va izohlar mualliflari: Sh. Voxidov, Z. Choriev. – T.: Akademiya, 2001.
5. Qur'oni Karim. Tarjimalar va izohlar muallifi: Alouddin Mansur. – 2004.
6. So'fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. – T.: Mehnat, 1991.
7. "Tarixiy xotira – ma'naviyat asosi" mavzusida Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari. – Buxoro, 2008.
8. Turkistanda menilik hareketleri ve ihtilallar: 1900–1924. Osman Hoch anısına incelemeler. Hozirlagan: Timur Kochoag'lu. – Haarlem, SOTA, 2001.
9. Ta'lim ilmi – hal se'adati ebediyye. 62-baski. Tayyorlovchi: M. Gumush Fatih. – Istanbul, 1995.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.